

OIKEUTTAMISEN MAAILMAT YLIOPISTOJEN TYÖAJAN KOHDENTAMISJÄRJESTELMÄN PERUSTELUISSA JA KRITIIKISSÄ

Jenni Koskinen

ABSTRAKTI

Artikkelin tutkimuskysymys on, mihin oikeutuksiin yliopistojen työajan kohdentamisjärjestelmää koskevassa julkisessa keskustelussa vedotaan ja miten argumentit tukeutuvat toiminnan arvoa määrittäviin oikeuttamisen maailmoihin. Tavoitteena on ymmärtää konfliktia julkisessa keskustelussa erittelemällä, kuinka erilaisia moraalijärjestelmiä käytetään argumentaatiossa kompromissinomaisesti perustelujen ja kritiikin tukena. Pääasiallisena aineistona on Sole TM -työajan kohdentamisjärjestelmään liittyvät valtiovarainministeriön ja Helsingin yliopiston hallinnolliset dokumentit. Toinen aineistopaketti koostuu työajan kohdentamisjärjestelmään liittyvästä julkisesta keskustelusta. Menetelmänä on kvalitatiivinen sisällönanalyysi. Keskeisimpänä analyttisenä välineenä käytetään Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n teoriaa oikeuttamisen maailmoista. Analyysiä herkistetään vallan teemoille foucault'laisen hallinnallisuuskeskustelun tuella. Tutkimus tuo esille, kuinka yliopistojen työajan kohdentamisjärjestelmää koskevissa keskusteluissa tehdään maailmansisäisiä myönnytyksiä ja maailmojen välisiä kompromisseja. Jyrkin kiista käydään teollisuuden maailman (perustelut) ja inspiraation maailman (kritiikki) välillä. Hallinnollisen aineiston teksteissä järjestelmän esitetään mittaavan todellista työtä ja vastaavan kaikkien toimijoiden tarpeisiin. Keskusteluaineiston teksteissä keskeistä on puhe hallinnallisuuden kokemuksesta ja siitä, kuinka työajan kohdentamisen sijaan tulisi painottaa työn tulosten arvioimista.

Avainsanat: yliopisto, julkinen oikeuttaminen, sisällönanalyysi

JOHDANTO

Sosiologisessa aikalaisdiagnostisessa keskustelussa puhutaan suomalaisen tieteellisen kentän mullistumisesta. Esimerkkeinä korkeakoulujärjestelmää koskettavista muutoksista on esitetty uusi yliopistolaki, uusi palkkausjärjestelmä ja ulkoisen rahoituksen osuuden kasvu. Muun muassa uutta yliopistolakia on perusteltu yliopiston omalla edulla, sillä opetusministeriön mukaan se tuo yliopistoille lisää autonomiaa ja vapautta valtiosta (Opetusministeriö 2010). Muutokset ovat nostataneet kriittistäkin julkista keskustelua.

Oili-Helena Ylijoki ja Hans Mäntylä kiteyttävät, että suomalaisiin yliopistoihin on kansainvälisen kehityskulun mukaisesti tuotu uuteen julkishallintoon nojaavia liikkeenjohdollisia käytäntöjä. Nämä käytännöt aiheuttavat paineita tilivelvollisuuteen, kustannusvaikutavuuteen, tehokkuuteen ja rahallista tuottoa synnyttävään toimintaan. (Ylijoki & Mäntylä 2003, 56.) Ylijoen ja Mäntylän mukaan akateemisen työn on täytynyt muuntautua hallinnointia vastaavasti kvantifioitavissa olevien mittarien ja tulosten muottiin työn sisäisten rytmien sijaan. Virallista ajallista hallinnoin-

tia akateemiseen työhön on tuotu erilaisten sääntöjen, suunnitelmien ja arviointien avulla. (Emt., 73–74.)

Ylijoen ja Mäntylän (2003) haastattelututkimuksessa eritellään akateemisen työn ajallisia rakenteita, aikaperspektiivejä, joiden mukaan akateemiset työntekijät käsittelevät ja suunntaavat työtään. Aineistona on 52 akateemisten haastattelua, jotka on tehty vuosina 1998–1999. Yksi tutkimuksen tuloksista on aikataulutetun ajan ylivalta akateemisessa työssä. Tutkimuksen mukaan yliopiston hallinnon tuomat aikaa kvantifioivat mittarit ovat ristiriidassa tutkimustyön vaatiman ajan kanssa. Ajan puutteessa tutkimuksen laatu voi heiketä ja kokemus omasta autonomisesta ajanhallinnasta kadota. Tulokset kertovat, että työntekijöiden kokemusten ja johdon aikakäsitysten välillä on vahvoja ristiriitoja.

Kokonaiskustannusmallin mukana suomalaisiin yliopistoihin on saapunut uudenlaista työajan seuranta. Helsingin yliopistossa henkilöstö erittelee työaikaansa *Sole Time Management* -järjestelmällä. Täydentävän rahoituksen projekteissa järjestelmään raportoidaan se tutkimusprojekti, jolle on tehty työtunteja, kun taas muussa budjettirahoitteisessa toiminnassa työaika jaotellaan annetuille tehtäville. Niin sanotun työajan kohdentamisen tavoitteena on saada rahoitusta myös niihin kustannuksiin, jotka eivät ole suoraan osoitettavissa tietylle projektille. Suoraan projektille voidaan osoittaa siihen nimenomaisesti käytetyt tutkimustyötunnit ja selkeät lisäkustannukset, kuten projektin hallinto, tukipalvelut ja tilavuokrat. Esimerkiksi yliopiston yleishallinto ei ole osoitettavissa millekään tietylle projektille.

Erittelen perusteluja ja kritiikkiä uudelle työajan kohdentamiselle Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n julkisen oikeuttamisen kehikossa. Boltanskin ja Thévenot'n mukaan julkinen oikeuttaminen perustuu toimijoiden pyrkimykseen vedota yhteiseen hyvään argumenttiensa tukena. Tämä yhteinen hyvä, toiminnan arvo, määritellään aina tukeutuen jonkin tietyn oikeuttamisen maailman sisäisiin periaatteisiin. (Boltanski & Thévenot 1999, 373–375.) Boltanskin ja Thévenot'n

oikeuttamisteoria tarjoaa analyttisen työkalun erilaisten oikeuttavien perustelujen jäsentämiseen. Oikeuttamisen maailmoja Boltanski ja Thévenot (2006) jäsentävät kuusi: inspiraation, kodin, maineen, kansalaisuuden, markkinoiden ja teollisuuden maailman. Myöhemmin mallia ovat täydentäneet muun muassa Boltanski ja Eve Chiapello (2005), jotka näkevät eräänlaisten verkosto-oikeutus-ten vakiintuneen työelämän johtamiskäytäntöihin.

Tässä artikkelissa selvitän, mitä oikeutuksia akateemisen työajan kohdentamisjärjestelmää koskevassa julkisessa keskustelussa käytetään ja miten nämä argumentit tukeutuvat toiminnan ja toimijoiden arvoa määrittäviin oikeuttamisen maailmoihin. Kuinka julkisessa puheessa oikeutetaan työajan kohdentamisjärjestelmää sekä sen kritiikkiä? Tavoitteenaani on ymmärtää konfliktia julkisessa keskustelussa erittelemällä, mihin taustaoletuksiin eriävät näkemykset perustuvat ja kuinka näitä taustalogiikoita käytetään argumentaatiossa kompromissinomaisesti perustelujen ja kritiikin tukena. Mitkä ovat hyväksyttävät oikeutukset ja mitkä oikeutukset kielletään? Missä määrin strategiana on argumenttien jyrkkä tuomitseminen ja missä määrin pyrkimys kompromisseihin? Onko yhteinen hyvä teollista vai ehkä inspiraationaalista?

Ensin esittelen oikeuttamisen maailmojen teoriaa yleisesti. Sitten kuvailen tutkimuksen kaksi erillistä ”aineistopakettia”: hallinnollisen aineiston sekä keskusteluaineiston. Analyysissa erittelen keskustelussa hallitsevia ja vähemmän käytettyjä oikeuttamisen maailmoja ja pyrin näin ymmärtämään aineistopakettien välisten ristiriitojen ja kompromissien taustalogiikkaa. Vallan teemoihin liittyen hyödynnän myös foucault’laista hallinnollisuuskeskustelua. Tietyllä tavalla hallinnollinen aineisto edeltää keskusteluaineistoa: se keskittyy esittelemään työajan kohdentamisjärjestelmän, jota keskusteluaineisto kriittisesti kommentoi. Lopuksi teen päätelmiä siitä, mitkä ovat tässä julkisessa keskustelussa hyväksyttävät oikeutukset ja mihin arvomaailmaan niiden perusteluissa vedotaan.

OIKEUTTAMISEN MAAILMAT

Oikeuttamisen maailmojen teoreettinen jäsennys on esitetty ensimmäisen kerran Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n vuonna julkaistussa 1991 teoksessa *De la Justification: Les économies de la grandeur* (englanninkielinen käännös 2006). Myöhemmin Boltanski ja Thévenot ovat kirjoittaneet kirjaa yleisesti esittelevän artikkelin (Boltanski & Thévenot 1999). Teoriaa on käsitelty myös muun muassa *Sosiologia*-lehden poliittisen ja moraalisen sosiologian teemanumerossa (*Sosiologia* 1/2011).

Boltanskin ja Thévenot'n mallin mukaan oikeuttamisen maailmat ovat erilaisia moraalisia oikeutusjärjestelmiä, joihin julkinen oikeuttaminen voi tarvittaessa tukeutua. Ne muodostuvat niistä arvostuksista, joihin toimijat tukeutuvat arvioidessaan keskustelukumppaneidensa kritiikkiä. Oikeuttamisen maailmat toimivat normatiivisena tukena sellaisissa itsestäänselvyydestä puhdistuneissa kiistatilanteissa, joissa vallitsevalle tilanteelle aletaan vaatia oikeutusta. Yleensä oikeutuksilla pyritään häivyttämään omaa etua ja palauttamaan sosiaalista järjestystä vetoamalla yhteiseen hyvään. (Boltanski & Thévenot 2006, 223–224; Boltanski & Chiapello 2005, 22.)

Boltanskin ja Thévenot'n mukaan eri maailmoissa on eri perustat oikeuttamisen arvioinnille ja samalla toiminnan arvon määrittämiselle. *Inspiraation maailmassa* arvo perustuu luovaan ja innoittavaan inspiraatioon. *Kodin maailmassa* arvokkuus on traditionaalista ja sidoksissa henkilökohtaisiin riippuvuuksiin. *Maineen maailma* pohjautuu mahdollisimman suureen näkyvyyteen ja ihmismassojen mielipiteisiin. *Kansalaisuuden maailmassa* arvokas toiminta edustaa kollektiivin yleistahtoa. *Markkinoiden maailmassa* arvo sitoutuu menestymiseen taloudellisessa kilpailussa. *Teollisuuden maailmassa* korkea status perustuu tehokkuuteen ja suunnitelmalliseen asiantuntijuuteen. (Boltanski & Thévenot 2006, 159–211.)

Mallia on sittemmin kehitetty edelleen. Teoriaa täydentäneet ja vallan kysymyksille herkemmat Boltanski ja Chiapello väittävät, että nykykapitalismissa on jotakin sellaista,

jota ei voi tulkita kuuden maailman kielellä (Boltanski & Chiapello 2005, 23–24). He esittävät, että verkostojen maailman rooli on kasvanut johtamista ohjeistavassa empiirisessä aineistossa aikavälillä 1960–1990. Uudessa työelämässä verkostojen maailmalla on Boltanskin ja Chiapellon mukaan keskeinen osa. Verkostojen maailmassa arvo on joustavuutta ja sopeutumiskykyä: autonomista aktiivista liikkumista ei-hierarkisissa verkostoissa. (Emt., 112–113.) Nyky-yrityksissä verkostoihin myös kuuluu, että työtä tarkkaillaan yhä useammin tietokonejärjestelmillä, jotka määrittelevät mahdolliset toiminnan kategoriat (emt., 431). Boltanskin ja Chiapellon mukaan yksi selkeimmistä työn tietokoneistamisen seurauksista on ollut johdon varustaminen uusilla, hienovaraisemmilla kontrolli-instrumenteilla (emt., 248).

Boltanskin ja Thévenot'n mukaan oikeutusargumentit voivat suhteutua toisiinsa eri tavoin. Usein tavoitteena on järjestyksen palauttaminen muodostamalla kompromisseja eri maailmojen oikeutuksista. Oikeutus voidaan kuitenkin myös kiistää. Kun oikeutus tuomitaan toisesta maailmasta käsin, seuraa konfliktitilanne. Kiistan kohteena on tällöin tilanteen statuksen määrittelemineen eli erimielisyys siitä, minkä oikeuttamisen maailman kriteerein toimintaa tulisi arvioida. Yhden maailman sisäisessä kiistassa ollaan sen sijaan eri mieltä siitä, täyttääkö hyväksi arvioitu toiminta todella legitimiin maailman kriteerit. Kullekin oikeuttamisen maailmalle onkin olemassa omat, soveliaat testinsä, joita myös voidaan koetella. (Boltanski & Thévenot 2006, 133; 1999, 373–375.)

Kun toiminnan arvoa määritellään, tukeudutaan kyseisen maailman kannalta tärkeisiin objekteihin ja asetelmiin (Boltanski & Thévenot 2006, 142). Boltanski ja Thévenot (1999, 367) painottavat, että oikeuttamisen maailmoja tutkittaessa on tutkittava suhteita ihmisten ja erilaisten objektien välillä. Nämä objektit – kuten koneet, tietokoneohjelmat, säännöt ja valtakirjat – ovat joko materiaalisia tai immateriaalisia. Esimerkiksi teollisuuden maailmassa arvostetaan kvantifioitavia muuttujia: välineitä, metodeja, kriteerejä, suunnitelmia, kuvioita ja taulukoita. Tämän artikkelin nä-

kökulma onkin, että oikeuttamista tapahtuu paitsi suoraan myös epäsuorasti silloin, kun arvokkaita toimijoita, asetelmia ja toimintaa kuvataan.

Turo–Kimmo Lehtosen ja Markku Lonkilan (2008) mukaan Boltanskin ja Thévenot’n oikeuttamisteoria ei ole universalistinen eikä relativistinen, vaan jotakin siltä väliltä. Moraalisen oikeuttamisen järjestelmiä voi teorian mukaan nimittäin paitsi yhdistellä myös syntyä lisää. Ne pysyvät kuitenkin suhteellisen vakaina ja muuttuvat hitaasti. Lehtonen ja Lonkila tulkitsevat, että olennaista on toiminnan ja toimijoiden arvon tilannesidon nainen koettelu. Nämä koettelut voivat liittyä yksityiseen vuorovaikutustapahtumaan mutta saada myös institutionalisoituja muotoja, kuten uraputkessa etenemisen säännöissä. (Lehtonen & Lonkila 2008, 343–344.) Lehtonen ja Lonkila summaavat oikeuttamisteorian keskeisen väitteen: "tutkijoiden tulee seurata sitä, miten toimijat itse rakentavat ja oikeuttavat keskinäiset suhteensa, arvostuksensa sekä näihin nojaavat moraaliset hierarkiat" (emt., 345).

AINEISTO JA TEOREETTIS-METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Käsittelen työajan kohdentamista yliopistossa yleisellä tasolla, mutta keskityn erityisesti Helsingin yliopistossa käytettävää Sole Time Management -järjestelmää koskeviin teksteihin (ks. aineistolähteet). Tekstit on julkaistu helmikuun 2007 ja tammikuun 2010 välisenä aikana ja kerätty ajanjaksona, joka ulottui syyskuusta 2009 ja huhtikuuhun 2010.

Tutkimuksen hallinnolliseen aineistopakettiin kuuluu työajan kohdentamisjärjestelmän taustalta löytyvä valtiovarainministeriön *Yhteisrahoitteisen kokonaiskustannusmallin lopuraportti* (2007), joka on liitteinen 164 sivun pituinen. Tämä valtiovarainministeriön muistio koskee kaikkea yhteisrahoitteista toimintaa. Kyseessä on koko valtionhallintoa koskeva muutos, jossa yliopistot ovat yksi erityinen kohde.

Muu hallinnollinen aineisto on Helsingin yliopiston sovellusta: ohjeistuksessa noudatetaan

valtiovarainministeriön linjanvetoja kustannusten laskennassa ja työajan kohdentamisessa. Helsingin yliopiston lisämateriaali sisältää aineistoa, joka on luettavissa yliopiston *Intra*:ssa: kolme muistiota rehtorilta ja kvestuurista, ohjeet työajan ja työsuunnitelmien kirjaamiseen, infotilaisuuksien materiaalia neljältä luennoitsijalta ja Sole TM -käyttöohjeita kolmessa dokumentissa. Yhteensä Helsingin yliopiston aineistoa on 159 sivua, joista 98-sivua on *Power Point* -kalvoja infotilaisuuksista, joita ovat pitäneet tutkimus- ja innovaatiopalvelut, Tekes ja kvestuuri.

Toinen, täydentävä aineistopaketti koostuu työajan kohdentamisjärjestelmään liittyvästä julkisesta keskustelusta. Keskusteluaineisto sisältää 29 tekstiä: yksitoista lehtikirjoitusta, kaksi verkkosivujen artikkelia sekä kuudentoista blogin tekstit mahdollisine viestiketjuineen. Tekstiä on 58 liuskaa rivivälillä 1. Koottu keskusteluaineisto sisältää paitsi puhetta työajan kohdentamisesta yleisellä tasolla myös nimenomaan Sole TM -ohjelmistoon viittavaa puhetta.

Keskusteluaineisto ei ole edustava otos akateemisten työntekijöiden näkemyksistä, vaikka sen näkökulmana onkin ensisijaisesti yliopistotyöntekijän näkökulma. Käyttäjätasoihin kokemuksiin keskittymisen sijaan eritellen nimenomaan julkisessa keskustelussa käytettyjä oikeutuksia kvalitatiivisen sisällönanalyysin menetelmin. Julkisen oikeuttamisen systemaattinen analyysi on tärkeää, koska julkisessa keskustelussa käytetyt perustelut muovaavat toimintakenttää, toimijoita ja toetuksia.

Boltanskin ja Thévenot’n oikeuttamisen maailmojen (2006) malli on teoria, jolla on tutkimuksessa menetelmällistä merkitystä. Se on valikoitunut hyvin aineistolähtöisesti: juuri teoria oikeuttamisen maailmoista antaa käytännöllisen ja analyttisen välineen käsitellä tässä julkisessa keskustelussa toistuneita argumentteja. Oikeuttamisen maailmat ”nousevat” aineistosta. Aineiston lausumat eivät kuitenkaan ole jaettavissa selvärajaisiin oikeutuslokeroihin, vaan jako on analyttinen. Todellisuudessa perustelut elävät yhteen kietoutuneina ja osin kompromisseina. Siksi

ei ole selvää, minkä oikeuttamisen maailman alle mikäkin aineiston osuus on luokiteltava.

Ei ole yllättävää, että oikeuttamisen maailmat jäsentävät aineistona olevaa julkista puhetta, sillä Thévenot'n (2011, 8) mukaan oikeuttamisen maailmoihin vedotaan etenkin julkisessa keskustelussa, jossa omaa etua häivytetään. Pidän mielekkäänä verrata ja suhteuttaa kiistan osapuolten käyttämiä oikeutuksia toisiinsa välttyäkseni sellaisilta analyysin normatiivisilta sävyiltä, joissa vain toisen puolen puhetta lähestytään kriittisesti. Nimenomaan kiista kuvaa keskustelun luonnetta, sillä vain muutamassa keskusteluaineiston lausumassa puhutaan työajan kohdentamisjärjestelmästä positiiviseen sävyyn. Voidaan kuitenkin olettaa, että julkisessa keskustelussa juuri kriittiset puheenvuorot painottuvat järjestelmää kannattavan puheen kustannuksella.

Koska vallan kysymyksistä on vaikeaa saada otetta oikeuttamisteorian avulla, vien analyysini toiselle tasolle foucault'laisen hallinnallisuus-keskustelun tuella (esim. Foucault 2010; Miller & Rose 2008; Rose 1998; 1999). Lähestyn julkista keskustelua sellaisena valtasuhteiden verkostona, jossa tietoa ja arvoja luodaan. Sen, mitä oikeuttamisen maailmoja ja oikeutuksia pidetään kussakin keskustelussa hyväksyttävänä, näen linkittyvän puhujan tilannesidonnaiseen valta-asemaan. En pidä aineistoa "vain puheena", vaan näen tekstien rakentavan toimintaa – ja päinvastoin. Valjastan hallinnan teorian vastaamaan erityisesti siihen kysymykseen, miten julkisia totuuksia luodaan ja kuinka niitä vastustetaan. Lisäksi näen nimenomaan hallinnollisen aineiston rajaavan toimintaa myös hyvin konkreettisesti mielessä, sillä työajan kohdentaminen esitetään työntekijöiden velvollisuutena. Artikkelini tavoitteena on valtaa sisältävien argumenttien paikantaminen ja erittely.

Seuraavaksi esittelen analyysin keskeisimmät tulokset. Pureudun konfliktin ulottuvuuksiin: eriäviin käsityksiin faktatiedosta, taloudellisuudesta, yhteiskunnallisesta hyödystä, hallinnasta ja siitä, kenen tarpeisiin työajan kohdentaminen vastaa. Tämän jälkeen etenen hallinnollisen aineiston epäsuoran oikeuttamisen analyysiin, sillä hallinnollisessa aineis-

tossa käytetään suoraa oikeuttamista vastinehenkistä keskusteluaineistoa vähemmän. Artikkelin lopussa teen päätelmät tutkimuksen tuloksista.

FAKTA JA FIKTIO

Hallinnollisessa aineistossa työajan kohdentamisjärjestelmän tuomista akateemiseen työhön oikeutetaan teollisesti mitattavalla objektiivisuudella: järjestelmällä saadaan "todellinen kustannus näkyviin" (Kokonaiskustannusmallin perusteet / Tutkimus- ja innovaatiopalvelut 2009). Todellisena pidetään mitattua aikaa ja samalla esiin saatuja eri työtehtävien ajankäytön suhteita. Esimerkiksi valtiovarainministeriön yhteisrahoitustyöryhmän loppuraportissa todetaan, että luovassa työssä on määrittelyongelmia, mutta niillä ei ole kokonaisuutena merkitystä. Yleensä työntekijä nimittäin itse tietää, milloin orientaatio on työn ja milloin vapaa-ajan puolella, ja samaten hän osaa rajata aikansa eri laskentakohteille. (*Kokonaiskustannusten laskenta ja niihin perustuva yhteisrahoitus*, Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 9/2007, 81.)

Kun hallinnollisessa aineistossa korostetaan, kuinka järjestelmä tuottaa tietoa todellisesta työajankäytöstä, keskusteluaineistossa käsitys kiistetään mahdottomana. Inspiraation maailmasta kumpuavat väitteet vastustavat työajan kohdentamisjärjestelmän jäykkää teollista muotoa, jonka mukaan työaika on jaoteltavissa. Aineistossa järjestelmä tuomitaan argumentoimalla, että järjestelmä tuottaa fiktiota työajankäytöstä ja myös työmäärästä akateemisen työn pirstalemaisesta luonteesta johtuen.

Fiktiivisyyden nähdään johtuvan muun muassa akateemisen työn luovasta ominaislaadusta. Esimerkiksi Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti *Aikalaisessa* kyseenalaistetaan nimenomaan järjestelmän tehtäväjaottelun todenmukaisuus:

Ja se työajan päivittäisen jakautumisen raportointi: montako tuntia tutkimuksen suunnitteluun, montako tuntia tutkimusrahoituksen hakemiseen, montako tutkimukseen, montako hallintoon jne. jne. Sen sabluunan on laatinut joku, joka ei ole ajatellut, mitä yliopistollinen tutkimus on: ajattelmista, lukemista, kirjoitta-

mista, löytämistä. (*Aikalainen* 9/2008.)

Keskusteluaineistossa väitetään, että välinpitämättömyydestä tai kiireestä saattaa seurata, että työaikaa raportoidaan jälkikäteen muistin varassa. Argumenttina on, että ajankäyttöä ei voida teollisesti mitata, koska ihmiset eivät ole teollisesti mittaavia ja teollisesti luotettavia koneita. Ja kun raportointi ei voi olla muuta kuin inhimillisen muistin varassa, se on epäluotettavaa:

Minulla ei ole mitään hampaankolossa minikäänlaista tarkkailua vastaan. Unohdin nimittäin saman tien olevani tarkkailtavana. Perjantai-iltana hätkähtäen muistan, että SOLE TM:äänkin pitäisi merkitä viikon urakat. Helppoahan se on kuin mikä: tutkitoimintoja pyöreästi 40 tuntia per viikko. Mutta mitä tekemistä tuolla summalla on todellisen toiminnan kanssa? Mihin tuota neljääkymmentä tuntia tarvitaan? (Päivämappi 2, blogi yliopistoilaisten päivästä 4/2008.)

Mielenkiintoista on se, ettei hallinnollisessa aineistossa järjestelmää puolusteta lainkaan tämäntyyppisin inspiraationaalisin oikeutuksin. Teoriassa olisi mahdollista oikeuttaa työajan kohdentamista sillä, että se olisi eduksi luovalle ja laadukkaalle akateemiselle sisälöntuotannolle. Sen sijaan keskusteluaineiston tekstit nojaavat paitsi inspiraation maailmaan myös hallinnollisen puheen lempilapseen eli teollisuuden maailmaan.

Keskusteluaineistossa osin hyväksytään se, että työaikaa ja työmäärää olisi mahdollista teollisesti mitata. Työajan kohdentamisjärjestelmän vain nähdään epäonnistuneen tällaisena työtä mittaavana teollisena testinä. Tampereen yliopiston tieteenekijät -yhdistyksen Tatten blogissa pohditaan ylityökyymystä ja päädytään siihen, että järjestelmä vaatii valehtelemaan:

Miten esimerkiksi ylityöt? Muissa yliopistoissa ongelmana on ollut myös se, ettei järjestelmään ei voi kirjata ylityötä vaikka sitä tosiasiaa tekisikin. Kärjistäen tulkittuna järjestelmä vaatii siis valehtelemaan. (Tatten blogi 3/08.)

Keskusteluaineistosta löytyy myös lausumia, jotka hyväksyvät työajan seurannan täydentävän rahoituksen projekteissa. Suomen akateemisten tutkijoiden yhdistyksen (Saty)

kolumneissa tehdään erottelua projektityön ja budjettirahoituksen välille.

Työajan kohdentaminen on selvää ja kiistämätöntä tilanteissa, joissa henkilö tekee työtä usealle projektille. Tilanteessa, jossa palkkatulo on peräisin yhdestä lähteestä, ilmoittaminen, että 100 % ”normaalitoiminta-asteeseen perustuvasta standardityöajasta” kului siihen mihin pitikin, ei ole motivoivaa. Etenkään, jos tehdyt työtunnit ovat virtuaalisia, joita ei enää ole 7,5 tai 8 tunnin jälkeen. (Satyn kolumni 5/2009.)

Pääasiassa keskusteluaineistossa edellä esitetystä nähdään, että todellisuutta kuvaavaa työajanseurantatietoa on mahdotonta saada. Joissakin lausumissa datan edustavuus ja sen tuottaminen kuitenkin hyväksytään, kunhan ylityötäkin seurataan. Voidaan kuitenkin Michel Foucault'n (2010, 332) tapaan ajatella, että tiedon ja vallan erityinen suhde näkyy todellisuuden tilastoinnissa ja että teolliset dokumentit työajan käytöstä eivät ole neutraalia faktaa vaan hallinnan välineitä. Tästä näkökulmasta esimerkiksi se, että opetukseen käytetty työaika jaetaan muun muassa suunnitteluun, valmisteluun, opetukseen, ohjaukseen ja arviointiin, ohjaa ajattelua itsessään.

TODELLINEN TALOUDELLISUUS

Foucault (2010, 261–262) näkee tiedon ja vallan erityisen suhteen myös pyrkimyksessä löytää taloudellisia totuuksia. Peter Miller ja Nikolas Rose puolestaan kiteyttävät taloudellisten arvojen ulottuvan nyt sfääreille, joilta ne aiemmin puuttuivat. Nyt ajatellaan, että markkinat edistävät yhteistä hyvää useilla elämän osa-alueilla. (Rose 1998, 64.) Tämänkin artikkelin aineistossa tietoa työajan käytöstä perustellaan ja vastustetaan talousargumentein.

Hallinnollisen aineiston teollisuus-oikeutukset esiintyvät osin kompromisseina markkinaoikeutusten kanssa, sillä rationaalisuusretoriikka tukeutuu talouspuheeseen. Uuden kustannuslaskentajärjestelmän nähdään auttavan toiminnan tuloksellisuuden ja tehokkuuden arvioinnissa. Väitetään, että kustannushyötyjä saadaan, koska raportoituja tietoja voivat käyttää hyväksi rahoittaja, yliopiston johto sekä valtion taloushallinto. Esimerkiksi rahoitta-

jilta pystytään veloittamaan kaikki projektin kustannukset (Ohje kokonaiskustannusmallin mukaan rahoitettavan projektin budjetointia varten). Aikaa käsitellään aineistossa näin hinnoiteltavana voimavarana ja resurssina.

Keskusteluaineistossa työajan kohdentamisjärjestelmää vastaavasti kritisoidaan teollisuuden ja markkinoiden maailman välisellä kompromissilla eli sillä, että on taloudellisempaa luopua työaikaa tuhlaavasta työajan kohdentamisjärjestelmästä ja keskittyä työn tulosten seuraamiseen. Aineistossa nimittäin esitetään, että järjestelmän käyttöön menee paljon työaikaa. Tämä on osin erillinen argumentti siitä, esittääkö järjestelmä todellisuutta oikein vai väärin. Keskusteluaineistossa väitetään uuden työajan kohdentamisvaatimuksen lisäävän akateemisten työntekijöiden hallinnollista työtä. Edelleen argumentoidaan, että hallinnon osuuden kasvaminen vie aikaa tutkimukselta ja opetukselta ja samalla todellisten työn tulosten tuottamiselta. UTUOnline-blogissa kommentoidaan hallinnollista ajantuhlausta.

Ohjelmat otetaan käyttöön ilman kritiikin häivääkään, ilman että edes kysytään kannattaako niitä opetella ja kannattaako palkata yliopistolle lisää suunnittelijoita kuluttamaan tieteilijöiden aikaa. Sillä aikaahan nämä ohjelmat vievät, ja samalla väantävät koko yliopiston toimintaperiaatteen siihen suuntaan että muu väki palvelee suunnittelua ja hallinnointia. (UTUOnline-blogi 11/2008.)

Työajan kohdentamisjärjestelmää vastustetaan myös hallinnollisen puheen omimmilla teollisilla välineillä. Aineistotekstien johtopäätökset teollisesti mielekkäistä toimenpiteistä ovat nimittäin ristiriitaisia. Keskusteluaineistossa toistuu väite, että työn tulokset ovat ajankäyttöä olennaisempia työn arvon määrittäjiä. Rahoituksen vastineeksi esitetään varsinaista tehtyä työtä eikä raportteja siihen käytetystä ajasta: ”[s]iis kysytään yhdessä, mistä rahoittajat/yliopistotyönantaja haluavat saavansa vastineen – tehdystä työstä vaiko hallinnollisista kirjaamistouhuista yliopiston sisäistä kontrollointi/valvontajärjestelmää varten” (Tatten blogi 3/2008). Tämä argumentaatiolinja pitää työn tulosten arviointia mahdollisena ja myös tarpeellisenä tehtävänä.

KANSAN YHTEINEN HYVÄ

Marja Häyrinen-Alestalon, Karoliina Snellin ja Ulla Peltolan (2000, 166) mukaan etenkin ennen 1980-lukua suomalaista tiedepolitiikkaa on linjannut se, että hyvinvointiyhteiskunta on valjastanut yliopistot edistämään yhteistä hyvää. Myöhemmin markkinoita korostava ajattelu on saanut valtaa (emt., 204). Tämän artikkelin aineistoissa häivytetään sekä akateemisten työntekijöiden että yliopiston hallinnon erityisiä etuja vetoamalla kansan saamaan hyötyyn. Argumentaation tukena käytetään kansalaisuuden maailman määritelmää yhteisestä hyvästä. Kansalaisuus oikeutuksia yhdistetään erityisesti markkinaoikeutuksiin. Puheessa kansainvälisen kilpailutilanteen luomasta paineesta korostetaan Suomen etua.

Hallinnollisessa aineistossa markkinoiden maailmaa käytetään painottamalla sitä, että uudenlainen kustannuslaskenta ja työajan kohdentaminen edistävät kansallista kilpailukykyä kansainvälisillä markkinoilla. Kilpailutilanteeseen vetoaminen on markkinoiden maailman keskeisimpiä argumentteja. Teksteissä markkinaoikeutus esiintyy kompromissina kansalaisuus oikeutusten kanssa, sillä kansallistuntoon vedotaan kansainvälisen kilpailutilanteen paineessa. Aineistossa esitetään, että kansalaisuuden maailman yhteinen hyvä voidaan tuottaa taloudellisen menestyksen liittolaisena. Esimerkiksi valtiovarainministeriön muistiossa väitetään seuraavasti:

Yhteisrahoitteisella toiminnalla on varsin tärkeä merkitys useiden keskeisten yhteiskunnallisten vaikuttavuustavoitteiden kannalta. Näihin kuuluvat kansallisen ja sivistyksellisen kilpailukykyyn ja osaamisen kannalta tärkeät Suomen Akatemian rahoitus kansainvälisestikin korkeatasoiseen perustutkimukseen, Tekesin rahoitus tarvelähtöiseen tutkimukseen ja innovaatiotoimintaan sekä EU:n tutkimuksen ja kehityksen puiteohjelman rahoitus. (VM 9/2007, 27.)

Hallinnollisessa aineistossa esitetään työajan kohdentamisen vastaavan kansan tarpeisiin. Aineistossa toistuvat sellaiset kansalaisuus oikeutukset, joiden mukaan akateemisten työntekijöiden tulisi vastata asiakkaiden, kollektiivisen kansan tarpeisiin kansainvälisellä kentällä. Valtiovarainministeriön muistiossa

uutta kustannuslaskentaa perustellaan paitsi vetoamalla kilpailutilanteeseen myös seuraavasti: ”[j]ulkkinen raha on viime kädessä suomalaisen ja eurooppalaisten veronmaksajien varoja ja toimintaa tehdään yhteiskunnan puolesta ja sitä varten silloinkin kun kyseessä on esimerkiksi tieteen ja opetuksen vapauden tai itsehallinnon piiriin kuuluva toiminta” (VM 9/2007, 45). Näin toiminnan teollinen erittely tuottaa hyvää myös kansalaisuuden maailman kielellä.

Kuten hallinnollisessa aineistossa myös keskusteluaineistossa korostetaan tarvetta menestyä kansainvälisessä kilpailussa. Hallinnollista aineistoa vastaavasti markkinaoikeutus esiinnytty kompromissina kansalaisuus-oikeutuksen kanssa: yliopistojen kansainvälisen menestyksen esitetään tuottavan kansallista yhteistä hyvää. Keskusteluaineistossakaan ei esimerkiksi juurikaan korosteta tieteellisen tutkimuksen itseisarvoa, vaan tieteellisen tutkimuksen välineellistä arvoa yhteisessä hyvässä.

Hallinnollisesta aineistosta poiketen keskusteluaineistossa toistuu kuitenkin väite, että työajan kohdentaminen kasvattaa hallinnon osuutta, mikä johdattaa työaikaa pois korkealaatuisen tutkimuksen tekemisestä ja opettamisesta. Juuri tämän nähdään etäännyttävän yliopistoja kansainvälisestä huipusta:

Olen lopettanut kaikenlaisen ulkomaanmatkailun ja kansainvälisen osallistumisen, sekä lopettanut suosiolla myös kaikenlaisen blogikirjoittelua ja gradujen kommentointia vaativamman kirjoittamisen. En ehdi enkä jaksa. Alle 200 tunnin on työaikaa vaikea puristaa lukukausien aikana; opiskelijoita erilaisine huolineen on paljon. Gradujen ja väitöskirjojen käsikirjoitusten kommentointi täyttää viikonloputkin, koska viikolla on aina jatkuvasti jotain huolehdittavaa ja hoidettavaa. Jättämällä kirjoittaminen ja matkustaminen voi selvästi tehostaa työtään. Sole kertoo tämän tarkasti, eli se on toimiva järjestelmä. Suomalaisen tieteen kansainvälistä tasoa tämä ei kuitenkaan sanottavasti nosta. (Tiedonjyvänen-blogi 11/2009.)

HALLINTA

Hallinnollisen aineiston oikeuttava puhe ei

tyhjene siihen, että järjestelmä on järkevä ja tarpeellinen, vaan kohdentaminen on työntekijöille jopa pakonomainen velvollisuus. Teollinen hierarkia korostuu muun muassa Helsingin yliopiston rehtorin päätöksessä, jossa SoleTM:ää perustellaan sillä, että valtionalouden tarkastusvirasto on pitänyt aiempaa kustannuslaskentaa puutteellisenä. Lisäksi tekstin mukaan budjettirahoitteisen toiminnan kustannuslaskentaa tulisi kehittää niin, että kasvava osuus kustannuksista kohdentuu tulosalueille. (Rehtorin päätös 2008.) Myös valtiovarainministeriön loppuraportissa korostetaan sitä, ettei kyseessä ole virkaehtosopimuksen alainen sopimusasia, vaan ”tiliviraston taloudelliseen johtamiseen, ulkoiseen tulosohjaukseen ja lakisääteiseen tilivelvollisuusraportointiin liittyvä virkavelvollisuus” (VM 9/2007, 86).

Boltanskin ja Thévenot’n (1999, 28) mukaan kukin oikeuttamisen maailma voi sulauttaa itseensä myös muiden, itselleen vieraampien maailmojen arvoja. Näin tapahtuu silloin, kun maailma pyrkii suojautumaan kritiikiltä. Hallinnollisen aineiston strategiana on pehmentää teollista kielioppiaan verkostomaisiin oikeutuksiin. Verkosto-oikeutuksia ovat muun muassa ne hallinnollisen aineiston perustelut, joissa korostetaan, ettei työaikatietoja saa käyttää työaika-kontrolliin. Siksi tiedot eivät ole teollisen hierarkian välineitä. Esimerkiksi valtiovarainministeriön loppuraportissa eritellään, että yhtenä työajan kohdistamisen haittana on pidetty sitä, että ”kattava työajanseuranta tuo mukanaan kontrollihenikseksi ja panoslähtöiseksi koettavan ilmapiirin, mikä puolestaan on omiaan vähentämään innovatiivisuutta, luovuutta ja tuottavuutta” (VM 9/2007, 79). Tämä kritiikki tuomitaan sillä oikeutuksella, ettei järjestelmää saa käyttää läsnäolokontrolliin tai työsuoritusten arviointiin.

(Jälki)foucault’laiselle koulukunnalle laskenta, arviointi ja tiedon dokumentointi ovat osa modernia hallintaa (ks. Miller & Rose, 2008, 28). Tästä näkökulmasta se, ettei tuotettuja kohdentamistietoja saa suoraan käyttää työaika-kontrolliin, ei poista tiedontuottamisen ja raportoinnin kontrolloivaa ulottuvuutta. Raportointi saattaa joka tapauksessa tuntua

valvonnalta. Keskusteluaineistossa järjestelmä tuomitaan inspiraation maailmasta käsin kriitisoimalla järjestelmän hallinnallisuutta. Kaiken kaikkiaan keskusteluaineistossa nähdään, että ajankäytön raportointivelvollisuus tukahduttaa akateemista vapautta ja luovaa ilmapiiriä. Työajan kohdentamisjärjestelmää pidetään kontrollointina ympäristössä, jossa kontrolliin ei ole ainakaan tässä määrin totuttu. Muun muassa seuraavassa esimerkissä puhutaan akateemisesta vapaudesta yhtenä alkuperäisistä syistä tulla töihin yliopistolle:

Tapsa oli sanonut, kun olin töihin tullut, ettei täällä ole tapana valvoa, mitä ihmiset tekevät ja milloin; tällaisessa asiantuntijaorganisaatiossa se olisi absurdia. Olennaista on, että hommat tulevat hoidetuksi. Eipä ole tästäkään syystä sitten, ainakaan vuodenvaihteesta alkaen, enää mitään jäljellä. (Hukkajukka-blogi 3/2009.)

Paitsi että itse vaatimusta tuottaa raportteja pidetään hallintana, myös tietojen käytöstä mahdollisena valvonnan välineenä on osin epäselvyyttä. Pelkona voi esimerkiksi olla, että valtiovarainministeriön ohjeesta huolimatta työtehtäviä jaettaisiin työajan seuranta-tietojen perusteella. Professoriliiton, Tieteentekijöiden liiton ja Yliopistonlehtorien liiton *Acatiimi*-lehdessä valtiovarainministeriön lupaus ja käsky käyttää työaikatietoja pelkästään kustannuslaskennassa kyseenalaistetaan. Argumentoinnin tukena vedotaan teolliseen virkaehtosopimukseen: ”[y]liopistotyönantajan taholta suunniteltu viikoittainen tai vieläpä kuukausittainenkin raportointi mahdollistaa niin haluttaessa työajan ajallisen seurannan, joka tulkintamme mukaan on voimassaolevan virkaehtosopimuksen vastainen” (*Acatiimi* 9/2007).

KENEN TARPEISIIN?

Vaikka teknisrationaaliset argumentit toistuvat hallinnollisessa aineistossa runsaasti, osa järjestelmän perusteluista painottaa joustavasti useiden eri tahojen tarpeita – eikä vähiten yliopiston omaa etua. Hallinnollisessa aineistossa verkostojen maailmaan tukeudutaan häivyttämällä sellaista jäykkää hierarkia-asetelmaa, jossa järjestelmän taustalta löytyisi jokin yksittäinen toimija. Sen sijaan järjestel-

män esitetään nousevan kaikkien toimijoiden intresseistä: paitsi kansan parhaasta myös EU:n yhdenmukaistavista säännöksistä ja yliopiston omista johtamistarpeista.

Perusteeksi työajan kohdentamisjärjestelmälle annetaan usein EU:n valtiontukipuite. Esimerkiksi infotilaisuuksien materiaalissa esitetään, että valtiontukipuitteen mukaan yliopistojen on erotettava liiketaloudellinen toimintansa muusta toiminnastaan, jottei julkinen rahoitus ole tulkittavissa kielletyksi valtiontueksi yritykselle (Kokonaiskustannusmalli Helsingin yliopistossa / Kvestuuri 2009). Näkemys on, että työajan erittely mahdollistaisi tällaisen budjettirahoitteen toiminnan ja täydentävän rahoituksen toiminnan erotelun. Edelleen materiaalissa painotetaan, että myös yliopiston sisällä strateginen suunnittelu ja resursointi on helpompaa, kun tutkimuksen todellinen kustannus tulee näkyviin (Kokonaiskustannusmallin perusteet / Tutkimus- ja innovaatiopalvelut 2009.) Helsingin yliopiston omassa aineistossa vilahtaa kuitenkin myös kriittisyyttä muutosta kohtaan, sillä uuden mallin esitetään vastaavan erityisesti ulkoisten toimijoiden tarpeisiin. ”Kokonaiskustannusmallin käyttöönotto ei ole yliopiston vaan rahoittajien vaatimus” ja malli on ”vaikeasti hallittava kokonaisuus kirjanpidossa ja raportoinnissa” (Kokonaiskustannusmalli Helsingin yliopistossa / Kvestuuri 2009).

Työajan kohdentamista valtiontukipuitteella ja yliopiston johtamistarpeilla perustelevat oikeutukset nousevat teollisesta maailmasta, sillä ne pitävät järkevänä toiminnan teknistä ja suunnitelmallista erittelyä. Toisaalta oikeutus on verkostomaista sikäli, että aineistosta ei ole osoitettavissa yhtä kohdetta järjestelmän taustalla, vaan järjestelmän esitetään nousevan usean eri tahon tarpeista. Itse asiassa voidaan nähdä, että aineistossa pyritään ennen kaikkea ulkoistamaan vastuuta siitä, että järjestelmä otetaan yliopistoissa käyttöön. Rosen (1999, 31) mukaan hienovarainen, etäältä hallinnointi onnistuu muovaamalla yksilöiden itseohjautuvuutta – esimerkiksi kykyä ajanhallintaan. Ehkä juuri siksi yliopiston oman edun ja samalla itseohjautuvuuden korostaminen on keskeistä etenkin valtiovarainministeriön muistiossa.

Hyvin keskeinen ja toistuva teema keskusteluaineistossakin on sen pohtiminen, kenen tarpeisiin työajan kohdentamisjärjestelmä on tuotu ja vastaa. Vastaus ei pääsääntöisesti ole yliopisto itse eikä ainakaan tutkijat ja opettajat. Järjestelmä nähdään joko tutkimuksen ulkoisten rahoittajien – EU:n, Tekesin, Suomen Akatemian – valtion tilintarkastajien tai jopa yliopiston hallinnon masinoimana. Näissä selityksissä järjestelmä on jotakin ulkoapäin tulevaa eikä akateemisten oma valinta.

Tiesit kai, että tutkijoidenkin pitää nykyisin kirjata tuntinsa SoleTM:ään? Paitsi että kukaan ei tietenkään edes kuvittele, että ne kirjaisivat sinne mitään todellisia tunteja. Mutta (yksityis-/EU-)rahoittaja niitä kai kaipaa. Varmaan se rahoittaja kohta edellyttää kellokorttejakin, kun nämä väärinkäytökset selviävät heille saakka. Mahtaako muuten kukaan rahoittaja oikeasti edellyttää noita kirjaamisia? Tässähän voisi olla kyse samanlaisesta linsiinviilaamisesta kuin siinä, kun VR aikanaan uudisti junalippunsa kammottavan huonoiksi 'Eumääräysten' mukaan – tässä on taas tullut reissattua junalla pitkin Eurooppaa ja todettua, ettei missään muussa maassa näistä määräyksistä olla kuultukaan. Tai välitetty ainakaan. (Hukkajukka-blogi 3/2009.)

Keskusteluaineistossa työajan kohdentamisen käyttöönottoa ei monesti pidetä yksittäisenä muutoksena, vaan järjestelmä linkitetään muihin yliopistomaailmaa mullistaneisiin ja hallinnalliseksi koettuihin uudistuksiin. Nämä ovat esimerkiksi uusi palkkausjärjestelmä ja uusi yliopistolaki, joihin viitataan negatiiviseen sävyyn. Näin tehdään esimerkiksi Sivistys.net-blogissa, jossa listataan koko yliopistomaailmaa koskevia aika- ja ajatusyöppöjä, ”surmanluoteja luovuuden ja innovaatioiden arkkuun”.

Vietä tässä sitten Euroopan unionin teemavuotta. Uusliberalismi. Työsuunnitelma. Työajan seuranta. Valtion palkkausjärjestelmä. Yliopistolain uudistus. (Sivistys.net-blogi 4/2009.)

Keskusteluaineistossa näkyy ajatus, että muutos on jotakin, joka tulee ulkoapäin, ei akateemisen maailman sisältä. Oma toimijuutta loukkaavat kaikenlaiset uudet järjestelmät, joita ei pidetä mielekkäinä. Keskusteluaineistossakaan ei toivota akateemisten toimijoiden

totaalista luovaa vapautta, vaan myös pysyvyyttä.

EPÄSUORA OIKEUTTAMINEN JA HALLINNOLLINEN AINEISTO

Hallinnollisessa aineistossa esiintyy vähemmän suoraa oikeuttamista kuin keskusteluaineistossa. Yksi selitys tälle voisi olla se, että vakaassa maailmassa tilanteen ja tavoitteiden oikeutus on perustelematta itsestään selvää (Boltanski & Thévenot 2006, 133). Siksi toiminnan kyseenalaistamatonta arvoa voidaan ylläpitää vain kuvaamalla, miltä hyvä toiminta näyttää. Hallinnollisessa aineistossa peruslinjana on esitellä työajan kohdentamisjärjestelmä, jota keskusteluaineistossa taas kriittisesti perustellen kommentoidaan.

Tietyllä tavalla perustelut elävät hallinnollisessa aineistossa kuitenkin myös epäsuorasti järjestelmän taustaoletuksissa. Kaikki oikeuttaminen ei suinkaan ole suoraa perustelua. Oikeuttaminen voi tapahtua myös implisiittisemmin, jolloin se saattaa itse asiassa olla jopa tehokkaampaa. Steven Lukes (2005, 63–64) summaa, että hallinta (governmentality) on vaikuttavimmillaan silloin, kun sitä on vaikeinta havaita.

Hallintaa voi olla vaikeaa havaita vaikka pa siksi, että oikeuttaminen on Boltanskin ja Thévenot'n mukaan sanojen ja asioiden yhteenliittymää. Käytetystä oikeuttamismaailmasta nimittäin riippuu, miten erilaiset asiat määritellään. Esimerkiksi teollisuuden maailmassa asioita määrittelevät objektit, mittausvälineet, ovat standardoivia teknologisia koneita. Teollinen teknologia on integroitu työpaikkaan, jossa sen avulla budjetoidaan tulevaisuutta. (Boltanski & Thévenot 2006, 207–209.) Itse näen sanatonta oikeutusta siellä, missä työajankaltaisia asioita kuvataan ja mitataan. Työpaikoille integroidussa teknologiassa hallinta on läsnä toimintaa rajaavana ja ohjaavana asiana. Ei ole selvää, mikä osa tällaisella implisiittisellä oikeuttamisella on Boltanskin ja Thévenot'n mallissa. Oikeuttamisen maailmojen analyttistä kehikkoa voidaan kuitenkin soveltaa myös taustaoletusten tutkimiseen. Pidän tätä tärkeänä oikeuttamisprosessin kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta.

Hallinnollisen aineiston puhe on teollisesti kvantifioivaa. Tämä on luonnollista, sillä työajan kohdentamisjärjestelmä on muodoltaan teollisuuden maailman tuote: objektiiviselta vaikuttava väline, joka järjestää, mittaa ja standardoi. Aineistossa esitetään, kuinka sekä välitön että välillinen työaika on yksinkertaisesti laskettavissa, kunhan työajankäyttöä eritellään, luokitellaan ja määritellään. ”Työaika on välittömän ja välillisen työajan summa. Välitöntä työaikaa on työajasta se osa, jolloin tehdään työtä lopulliselle laskentakohdelle, esimerkiksi tutkimusprojektille.” (VM 9/2007, 74.) Jotta tiedetään kaikkien tehtävien osuudet välillisistä kustannuksista, kaiken työajan kattava kohdentaminen on välttämätöntä (Ohje kokonaiskustannusmallin mukaan rahoitettavan projektin budjetointia varten 2009).

Tämän ajattelun mukaan osa kustannuksista voidaan nähdä suoraan raportoimalla työajankäyttöä ja muuttamalla tunnit euroiksi. Loppu voidaan laskea suhteellisina prosentiosuuksina, kun kustannukset ensin eritellään. (Kokonaiskustannusmallin perusteet / Tutkimus- ja innovaatiopalvelut 2009.) Työajankäytön raportointia vaaditaan, koska ajallisten yksiköiden on oltava yksilöitävissä. Luvut on oltava teollisesti täsmäytettävissä, jäljitettävissä ja tarkastettavissa, jotta esimerkiksi tuloksellisuutta voidaan arvioida (VM 9/2007, 45–46). Keskeistä tässä kvantifioivassa puheessa on järjestelmän tuominen toimijaksi. Järjestelmän tarjoama matemaattinen muoto työajanhallintaan perustuu laskentaan, arvoihin, kaivoihin, koodeihin, keskimääriin ja kertoimiin.

Tässä esitettyyn kvantifiointiin sisältyy kolme keskeistä taustaoletusta. Ensinnäkin käytetty työmäärä on edellä esitetysti yhtä kuin sijoitettu kellonajassa mitattu työaika. Opetukseen, tutkimukseen ja hallintoon käytetty tunti on työmäärältään täsmälleen samankokoinen. Toisekseen työ- ja vapaa-aika ovat erotettavissa. Kolmanneksi ajalliset yksiköt on mahdollista yksilöidä tietyllä tarkkuustasolla sekä jakaa tehtäville ja projekteille annetun jaottelun mukaisesti. Näihin oletuksiin tukeutuen raportoitu tieto esittää todellisuutta oikein ja tuottaa taloudellista hyötyä.

Hallinnollisesta aineistosta voidaan kuitenkin analyttisesti erottaa myös verkostojen maailmaan nojaavaa epäsuoraa oikeuttamista. Boltanskin ja Chiapellon (2005, 431) mukaan juuri verkostojen maailmaan kuuluu, että työtä tarkkaillaan tietokonejärjestelmillä, jotka määrittelevät mahdolliset toiminnan kategoriat. Nämä uudet tietokonemekanismit tietokantoineen mahdollistavat tarkkailun etäisyyden takaa (emt., 248). Opetusministeriön tulosalueiden pohjalta onkin muodostettu koko yliopistoille yhteinen ylä rakenne sille, mihin niin sanottuihin vastuualueprojekteihin eli tehtäviin työaika täytyy jaotella. Näin ylätasolta on määritelty mahdolliset tehtävät. Tarkemmat tehtävät voidaan kuitenkin päättää tiedekunta- ja laitostasolla ja liittää tehtäviin vaikkapa opintojaksoja.

Vaikuttaakin siltä, että pyrkimällä painottamaan työajan kohdentamisen ohjeluonteisuutta ja joustavuutta hallinnollinen puhe oikeuttaa järjestelmää implisiittisesti ei-hierarkisena järjestelyinä. Verkostojen maailmalle soveltuvasti valtiovarainministeriön työryhmä esittää ratkaisuksi kaikkien toimijoiden tarpeisiin kustannuslaskennan vapaaehtoisen sertifiointimenettelyn (9/2007, 16). Boltanskin ja Thévenot’n (1999, 398) mukaan yritysten sertifiointi on keskeinen mekanismi verkostojen maailmassa. Sertifiointin avulla toimintaa toki standardoidaan teollisuuden maailman hengessä, mutta ainakin näennäisesti standardointi on vapaaehtoista ja koskee vain toiminnan suuria linjoja. Siksi sertifiointia voidaan pitää teollisuuden ja verkostojen maailman välisenä kompromissina.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Boltanski ja Thévenot (2006) esittävät, että teollisuuden maailmaa organisoiva järjestys perustuu elementtien ja toimijoiden tehokkuuteen, suorituksiin, tuottavuuteen ja hyödyllisyyteen. Tehtävät esitetään tuotantoprosessina, jossa tavoiteltava hyöty on ennen kaikkea taloudellista hyötyä. (Boltanski & Thévenot 2006, 203–207.) He erittelevät myös ideaalityypistä inspiraation maailmaa, jossa arvokkuutta ei ole mahdollista kontrolloida eikä varsinkaan teollisesti mitata (emt.,

159). Boltanskin ja Thévenot'n mukaan tässä maailmassa toimijoita ei voida altistaa teolliselle järjelle, päämäärätietoisuudelle eikä teknologisille varmuuksille. Jotta luova toiminta onnistuu, on päästettävä irti siitä, että yrittäisi koko ajan olla hyödyllinen, tehokas, looginen ja rationaalinen.

Hallinnollisessa aineistossa painottuvat teollisuuden oikeutukset, jotka esiintyvät myös kompromisseina markkinoiden, kansalaisuuden ja verkostojen oikeutusten kanssa. Keskusteluaineistossa taas esiintyy runsaasti inspiraation ja teollisuuden maailman välisiä kompromisseja mutta myös kansalaisuus- ja markkinaoikeutuksia. Maineen tai kodin maailmaa ei kummassakaan aineistopakettissa juuri käytetä. Esimerkiksi julkisuuden henkilöiden mielipiteitä tai henkilöstön henkilökohtaista traditiota ei pidetä keskustelussa relevantteina asioina. Traditioiden merkitystä korostetaan kodin maailmaan nojaten ainoastaan siinä keskusteluaineiston argumentaatiolinjassa, jossa työajan kohdentamista vastustetaan sillä perusteella, ettei valvontaan ole totuttu.

Aineistopakettien tekstit tuomitsevat toistensa perustelut sekä toisesta että samasta oikeuttamisen maailmasta käsin. Jyrkin kiista käydään teollisuuden maailman ja inspiraation maailman välillä. Työajan kohdentamisjärjestelmää puolustavat puheenvuorot eivät käytä lainkaan inspiraationaalista oikeutusta. Järjestelmää vastustavat tekstit taas toistuvasti kiistävät sen kaltaisen teollisen mittarin soveltuvuuden yliopistotyöhön.

Hyvin paljon kuitenkin argumentoidaan yhden maailman sisällä, mikä heijastaa tarvetta sovitella konfliktitilannetta. Sen sijaan, että täysin kiistettäisiin vastapuolen käyttämän arvomaailman periaatteet, aineistossa tehdään eräänlaisia myönnytyksiä. Argumentteja tuetaan vastapuolen käyttämällä oikeuttamisen maailmoilla päätyen erilaisiin johtopäätöksiin. Sovitteluhakuisuus näkyy myös siinä, että oikeutuksia haetaan useista eri oikeuttamisen maailmoista, eli uskottavuutta tavoitellaan eri kentillä. Kenties hallinnollisessa aineistossa näkyvä teollisuuden ja verkostojen maailman kompromissi onkin vastausta keskuste-

luaineiston taiteelliseksi koettuun kritiikkiin. Vaikka Boltanskin ja Chiapellon (2005) mukaan verkostojen maailmalla on uudessa työelämässä merkityksellinen osa, hallinnollisessa aineistossa ei kuitenkaan painotu verkostojen maailmaan tukeutuva oikeuttaminen vaan teollisuus-oikeutukset. Nämä toistuvat myös keskusteluaineistossa. Tässä tutkimuksessa työelämän muutos kohti verkostomaista oikeuttamista ei korostu.

Oikeutukset työajan kohdentamisjärjestelmän puolesta ja sitä vastaan ovat joka tapauksessa selvästi ristiriitaisia. Ehkäpä keskeisin aineistopakettien välisen konfliktin ulottuvuus kiteytyy käsitykseen todellisuudesta. Hallinnollisessa aineistossa työajan kohdentamisjärjestelmää oikeutetaan teollisuus-oikeutuksella: sillä, että järjestelmä tuo työn kaikki todelliset kustannukset näkyviin. Todellisuus nähdään mittaamalla työaikaa ja todentamalla tämä raportteihin niin, että kustannukset ovat kätevästi jäljitettävissä. Keskusteluaineiston inspiraatio-osassa raportointia taas vastustetaan argumentoimalla, että järjestelmä tuottaa fiktiota työajankäytöstä ja myös työmäärästä akateemisen työn luovasti pirstalemaisesta luonteesta johtuen. Toisaalta keskusteluaineistossa kukkii myös teollisuuden ja markkinoiden oikeutuksen välinen kompromissi. Työajan kohdentamisjärjestelmää pidettäisiin nimittäin järjettömänä, vaikka se esittäisikin todellisuutta oikein, sillä järjestelmän vaatima työmäärä tuottaa todellisuudessa taloudellista tuhlautta. Edelleen väitetään, että tämä johtaa loitontumiseen kansainvälisestä huipusta, mikä on ongelma kansalaisuudenkin maailman kielellä.

Toinen ulottuvuus aineistojen välisen konfliktin erittelyssä on se, kenen tarpeisiin järjestelmän nähdään vastaavan. Hallinnollisessa verkostojen maailman puheessa järjestelmä vastaa joustavasti kaikkien toimijoiden tarpeisiin: EU:n, muiden ulkoisten rahoittajien, valtion tai yhteiskunnan ja myös yliopiston omiin tarpeisiin toimintansa suunnittelun apurina. Keskusteluaineiston inspiraatio-osassa sen sijaan järjestelmä on yliopiston ulkoapäin tulevaa hallintaa EU:lta ja muilta ulkoisilta rahoittajilta. Muutos nähdään osana yleistä ulkoahjautuvuuskehitystä. Keskuste-

luaineistossa korostetaan, kuinka järjestelmä ottaa toimijavaltaa työstä, sillä työajan kohdentaminen ei tule ainakaan tutkijoiden ja opettajien tarpeisiin.

Kolmas keskeinen oikeutusten välinen konflikti koskee vapautta ja kontrollia. Hallinnollisessa aineistossa esitetään kansalaisuuden maailman kielellä, että seuranta on osa kansanvaltaa. Verkostojen maailmaan nojaten hallinnollisessa puheessa myös häivytetään työajan kohdentamisjärjestelmän teollista muotoa korostamalla, ettei työaikatietoja saa käyttää työaikakontrolliin. Keskusteluaineiston inspiraatio-osassa väitettä ei joko uskota tai sitten esitetään, että velvollisuus työajan kohdentamiseen tuntuu joka tapauksessa ulkoapäin tulevalta seurannalta. Teollisuusoikeutuksien esitetäänkin, että tulokset mittaavat ajankäyttöä paremmin työmäärää. Näin keskusteluaineiston tekstit allekirjoittavat teollisuuden maailman soveltuvuuden akateemiseen maailmaan ja menevät mukaan hallinnollisen aineiston keskusteluun. Kun hallinnollisessa aineistossa inspiraationaalaisia oikeutuksia ei käytetä ja juuri teollinen maailma on määritelty siksi arvojärjestelmäksi, johon oikeuttamisen tulee tukeutua, tämä strategia ei ole yllättävä.

Tämän artikkelin tavoitteena on käyttäjätasoihin kokemuksiin keskittymisen sijaan eritellä ja ymmärtää oikeuttamisen maailmojen konfliktia julkisessa puheessa. Esimerkiksi Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin klassikoteoksessa (1994, 136) esitetään, että tiedon ja arvojen käsitteellistäminen ei ole lähtökohtaisesti tasa-arvoista, vaan se linkittyy puhujan yhteiskunnalliseen valtaan. Myös Eeva Luhtakallio ja Tuomas Ylä-Anttila (2011, 48) painottavat, että vaikka useilla toimijoilla on Boltanskin ja Thévenot'n mukaan kriittistä kapasiteettia osallistua julkiseen oikeuttamiseen, ei kaikilla osallisilla ole yhtäläisiä mahdollisuuksia määritellä keskustelussa hyväksyttäväksi katsottavia argumentteja. Siksi olisi myös tärkeää tunnistaa julkisessa keskustelussa vaikuttavat valtasuhteet, joihin käytettävät oikeuttamisen maailmat ja arvokkaan toiminnan kriteerit linkittyvät. Kun näkökulma otetaan tämän artikkelin aineistoon, voidaan nähdä, että keskusteluaineistossa painottuvat hallinnollisen aineiston valitsevat kielioipit.

Keskusteluaineistossa ei myöskään juuri puhuta avoimen kriisin mahdollisuudesta eli tietynlaisesta kansalaistottelemattomuudesta. Näin siitäkkin huolimatta, että puhe on lähes säännönmukaisesti hyvin kriittisesti painottunut.

Foucault'n (2010) mukaan vastarinta on osa modernia hallinnallisuutta ja itse asiassa sen tuottamaa. Valtan tuottamaa on muun muassa se, että vastarinta korostaa yleistä etua suhteessa erityiseen etuunsa. (Foucault 2010, 336–337.) Valtan tuottamaa on myös se, miten yleinen etu määritellään. Hallinnollinen aineisto ohjaa lukijaa käsittelemään ajankäytön ja työmäärän suhdetta ennen kaikkea teollisesti. Työajan kohdentamisjärjestelmä edustaa nyky-yhteiskunnan kvantifiointipyrkimystä, mutta pyrkimystä ei oteta vastaan kritiikittä. Taustalla on inspiraationaaliseksi tulkittava logiikkarakenne, jonka mukaan kaikkia arvoja luovia prosesseja ei ole mahdollista redusoida luokkiin. On olemassa kenttiä, joilla teollinen maailma ei voi ottaa kaikkea valtaa. Silti järjestelmää vastustetaan myös teollisin argumentein: tärkeintä on työn tulos.

KIRJALLISUUS

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Gaudeamus, Helsinki.
- Boltanski, Luc & Chiapello, Eve (2005) *The New Spirit of Capitalism*. Verso, London.
- Boltanski, Luc & Thévenot, Laurent (1991) *De la justification. Les Économies de la Grandeur*. Gallimard, Paris.
- Boltanski, Luc & Thévenot, Laurent (1999) *The Sociology of Critical Capacity*. *European Journal of Social Theory* 2:3, 359–377.
- Boltanski, Luc & Thévenot, Laurent (2006) *On Justification. Economies of Worth*. Translated by Catherine Porter. Princeton University Press, Princeton New Jersey.
- Foucault, Michel (2010) *Turvallisuus, alue, väestö. Hallinnallisuuden historia: Collège de Francen luennot 1977–1978*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Häyrinen-Alestalo, Marja & Snell, Karoliina Pel-

- tola, Ulla (2000) Pushing universities to market their products: Redefinitions of academic activities in Finland. Teoksessa Kalleberg, Rag-nvald, Engelstad, Fredrik, Brochmann, Grete, Leira, Arnlaug & Mjøset, Lars (toim.) Comparative Perspectives on Universities and Production of Knowledge. Comparative Social Research 19. Jai Press, Stamford, 165–212.
- Lehtonen, Turo-Kimmo & Lonkila, Markku (2008) Laurent Thévenot ja yhteiselön oikeudet. *Sosiologia* 45:4, 342–346.
- Lukes, Steven (2005) Power: A Radical View. Palgrave Macmillan, New York.
- Luhtakallio, Eeva & Ylä-Anttila, Tuomas (2011) Julkisen oikeuttamisen analyysi sosiologisen tutkimusmenetelmänä. *Sosiologia* 48:1, 34–51.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (2008) Governing the Present: Administering Economic, Social and Personal Life. Polity Press, Cambridge.
- Opetusministeriö (2010) Yliopistolaitoksen uudistaminen. http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/Hankkeet/Yliopistolaitoksen_uudi_staminen/index.html?lang=fi (Luettu 5.3.2010).
- Rose, Nikolas (1998) The Crisis of The Social: Beyond the Social Question. In Hänninen, Sakari (toim.) Displacement of Social Policies. University of Jyväskylä, Jyväskylä, 54–87.
- Rose, Nikolas (1999) Powers of Freedom. Reframing Political Thought. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sosiologia* (2011) 48:1.
- Thévenot, Laurent (2011) Oikeutettavuuden rajat. Yhteiselmää koossapitävät sidokset ja niiden väärinkäyttö. *Sosiologia* 48:1, 7–21.
- Ylijoki, Oili-Helena & Mäntylä, Hans (2003) Conflicting Time Perspectives in Academic Work. *Time & Society* 55:12, 55–78.
- Kokonaiskustannusmalli Helsingin yliopistossa / Kvestuuri (2009) Alma intranet: <https://alma.helsinki.fi> (Luettu 20.3.2010).
- Ohje kokonaiskustannusmallin mukaan rahoitet-tavan projektin budjetointia varten (2009) Alma intranet: <https://alma.helsinki.fi> (Luettu 20.3.2010).
- Päivämappi 2, blogi yliopistolaisten päivästä 4/08 <http://mappie.uta.fi/24/?p=356> (Luettu 27.2.2010).
- Rehtorin päätös (2008) Alma intranet: <https://alma.helsinki.fi> (Luettu 20.3.2010).
- Satyn kolumni 5/2009 Suomen akateemisten tutkijoiden yhdistys <http://www.satyn.info/2009/05/13/kolumni-tyo-%E2%80%93renki-vai-isanta/> (Luettu 27.2.2010).
- Sivistys.net-blogi 4/2009 http://www.sivistys.net/nakokulmat/tieteen_sana/akateemiset_ki-rosanat.html (Luettu 27.2.2010).
- Tatten blogi 3/2008 <http://tatte.vuodatus.net/blog/1167280> (Luettu 4.9.2009).
- Tiedonjyvänen-blogi 11/2009 <http://tiedonjyvänen.wordpress.com/2009/11/29/puhe/> (Luettu 26.3.2010).
- UTUOnlineblogi 11/2008 <http://blogit.utu.fi/utuonline/2008/11/14/informaatio-kannattaa-pakata-laskiin/> (Luettu 26.3.2010).
- Valtiovarainministeriö (2007) Kokonaiskustannusten laskenta ja niihin perustuva yhteisrahoitus. Valtiovarainministeriön työryhmämuis-tioita 9/2007. Valtiovarainministeriö, Helsinki. http://blogs.helsinki.fi/pedalehtorit/files/2008/10/vm_yhteisrahoitteenkokonaiskustannusmallin-loppuraportti2007.pdf (Luettu 4.9.2009).

AINEISTOLÄHTEET

- Acatiimi 9/2007 http://www.acatiimi.fi/9_2007/02_06_1.htm (Luettu 4.9.2009.)
- Aikalainen 09/2008 Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti.
- Hukkajukka-blogi 3/2009 http://peacemaker.homeip.net/blog/2009/11/17/liukuva_tyoi-ka (Luettu 27.2.2010).
- Kokonaiskustannusmallin perusteet / Tutkimus- ja innovaatiopalvelut (2009) Alma intranet: <https://alma.helsinki.fi> (Luettu 20.3.2010).